

JERZY KRUCZAŁA

PRZESŁANKI GOSPODARKI TURYSTYCZNEJ I REKREACYJNEJ  
W BESKIDZIE NISKIM

Przedstawiono ocenę dotychczasowego stopnia poznania i wykorzystania specyficznych warunków Beskidu Niskiego dla aktywizacji społecznej i gospodarczej tego regionu. Szczególną uwagę zwrócono na rolę turystyki i rekreacji krajowej oraz międzynarodowej.

Rozważania zawarte w niniejszym opracowaniu dotyczą obszaru Beskidu Niskiego w granicach województwa krośnieńskiego. Ograniczenia takie przyjęto z konieczności, ze względu na możliwość uzyskania informacji statystycznej, prognostycznej i planistycznej. Założenie takie jest zbieżne z poglądami autorów publikacji dotyczących zasięgu Beskidu Niskiego, a ściślej alternatyw wyznaczania jego granic.

Według Krygowskiego [3] granicę Beskidu Niskiego stanowi na wschodzie Przełęcz Łupkowska, a dalej alternatywnie: górny bieg rzeki Solinki (od jej ujścia do Sanu) i Sanu lub bieg rzeki Osławy. Zachodnią granicę Beskidu Niskiego według tegoż autora, stanowi Przełęcz Tylicka i alternatywnie: bieg rzeki Kamienicy lub bieg rzeki Białej. Założenie takie włącza tereny dawnego powiatu gorlickiego, należące obecnie częściowo do województwa nowosądeckiego.

Granicę południową rozpatrywanego obszaru stanowi w zasadzie granica państwa (temat ograniczony jest do problematyki społeczno-gospodarczej kraju).

Granicę północną przyjęto według Czemerdy i Zabierowskiego [1].

Prowadzenie badań wymagających danych statystycznych i planistycznych w układzie przestrzennym Beskidu Niskiego napotyka duże trudności. Brak jest danych podstawowych w tym przekroju, a także studiów planistycznych, programów i planów. Jest to obszar stanowiący

element obszarów większych, dla których studia, programy i plany są opracowywane.

Podobnie, w dziedzinie literatury, Beskid Niski nie był przedmiotem żywszych zainteresowań autorów zajmujących się tematyką mogącą stanowić podstawę do rozważań nad rozwojem zagospodarowania turystycznego tego terenu. Wyjątek w tym zakresie stanowią publikacje dotyczące rolnictwa.

Przedstawiony stan materiałów wyjściowych do studiów nad rozwojem Beskidu Niskiego jest przeciwieństwem do stanu podobnych materiałów dotyczących obszarów górskich położonych na zachód i wschód. Dla Bieszczadów czy Beskidu Sądeckiego opracowano wiele materiałów statystycznych i wykonano wiele studiów, prognoz programów i planów.

Beskid Niski można więc jako temat do studiów uważać za teren „nie-dostatecznie rozwinięty”. Jako temat studiów programowych obszar Beskidu Niskiego może być ujmowany w różnych skalach programów lub planów.

W skali programów regionalnych obszar ten może być rozważany z kolei z dwu aspektów — egzogenicznego i endogenicznego. Programy rozwoju mogą mieć wśród swych przesłanek potrzeby społeczne ludności przyjeżdżającej albo ludności miejscowej.

Z punktu widzenia endogenicznego wskaźniki społeczno-gospodarcze rejonu są niższe w stosunku do średnich wskaźników kraju. Dla oceny ogólnej poziomu społeczno-gospodarczego regionu można przytoczyć tylko wskaźniki dla całego województwa krośnieńskiego. Należy nadmienić, że podobne wskaźniki dla rejonu Beskidu Niskiego mogą — według opinii znawców województwa — być niższe, a nie wyższe. Przedstawiono je w tabeli 1.

Przytoczone w tabeli wskaźniki wskazują na to, że z punktu widzenia endogenicznego rejon wymaga poprawy warunków społeczno-gospodarczych odbiegających niekorzystnie od średnich w kraju.

Aspekt egzogeniczny — to potrzeby ludności spoza rejonu. Wskazuje on, że rejon stanowiąc obszar o cechach „deficytowych” w stosunku do średniej krajowej nie posiada dla zaspokojenia potrzeb rekreacyjnych odpowiedniej bazy materialnej. Również wskaźniki produkcji (na potrzeby pozarejonowe) nie wykazują poziomu odpowiedniego do możliwości.

Aspekt egzogeniczny wskazuje na to, że w programach regionalnych należy zapewnić wykorzystanie możliwości rozwojowych Beskidu Niskiego w tym zakresie.

Czy rejon stanowić może przedmiot programowania w skali kraju? Odpowiedź pozytywną na to pytanie uzasadnia wysoka skala oceny jego walorów turystycznych lub uzdrowiskowych. Według studiów do planu zagospodarowania przestrzennego kraju niemal cały rejon został zakwalifikowany do obszarów o podstawowym dla kraju znaczeniu w zakresie turystyki i wypoczynku, oraz o korzystnych warunkach dla lokalizacji uzdro-

Tabela 1

Wybrane wskaźniki rozwoju społeczno-gospodarczego  
woj. krośnieńskiego w 1977 r. [4]

Wyszczególnienie	Stosunek procentowy do wskaźnika ogólnokrajowego
Sprzedaż detaliczna towarów (w cenach bieżących) na 1 mieszkańca	76,7
Nakłady inwestycyjne na 1 mieszkańca	83,0
Abonenci telewizyjni na 100 mieszkańców	68,4
Łóżka w szpitalach na 10 000 ludności	77,8

wisk [2]. Według klasyfikacji ujętej w tym opracowaniu powierzchnia takich obszarów wynosi łącznie zaledwie 15% powierzchni kraju i jest niezwykle cenna dla zaspokojenia potrzeb całego społeczeństwa.

Równocześnie charakter graniczny rejonu sprawia, że jest to teren stanowiący przedmiot programowania w skali międzynarodowej. Rejon stanowił element karpaccich obszarów granicznych PRL i CSRS, dla których w roku 1975 Pracownie Planów Regionalnych w Krakowie, Rzeszowie i Katowicach oraz Instytut Planowania Regionalnego w Bratysławie wykonały studium zagospodarowania [5].

Atrakcyjność międzynarodowa rejonu wynika nie tylko z położenia granicznego. Okolice Przełęczy Dukielskiej stanowią dla obu narodów, a szczególnie CSRS miejsce ważnych historycznych wydarzeń. Przez rejon przebiegają dwie trasy tranzytowe o znaczeniu międzynarodowym. Trasy te wiodące z północy na południe nie posiadają jeszcze większego znaczenia turystycznego.

Jak widać z powyższych informacji, Beskid Niski stanowi element programów lub studiów programowych w skali regionu, kraju, a nawet w skali międzynarodowej.

Podstawową przesłankę wymienionej rangi Beskidu Niskiego stanowią jego walory turystyczne i uzdrowiskowe. Natomiast kompleks walorów przyrodniczych rejonu związany jest z jego górskim charakterem. Należą do niego — rzeźba terenu, wzniesienia do około 900 m, flora, fauna, czyste wody potoków, klimat i krajobraz. Jakość walorów sprawiła, że niektóre tereny Beskidu Niskiego zostały uznane za rezerваты ścisłe, a także mają być objęte granicami projektowanego parku narodowego. Kompleks gór-

skich walorów wzbogacają źródła mineralne o wysokiej jakości, z których wykorzystywane są tylko w Iwoniczu i Rymanowie. Uzdrowiska te stanowią współczesne atrakcje turystyczne.

Do pozostałych walorów turystycznych należą historyczne zabytki i budowle sakralne.

Położenie graniczne oraz charakter tranzytowy rejonu stanowią na razie tylko walory turystyczne. Wzmacnia je atrakcyjność turystyczna terenów granicznych w CSRS, a w szczególności Bardiowa i Preszowa.

Należy jednak dodać, że atrakcyjność turystyczną Beskidu Niskiego ocenia się niżej od atrakcyjności sąsiednich Bieszczadów i Beskidu Sądeckiego z jego uzdrowiskami. Obecny stopień wykorzystania walorów rejonu należy jednak uznać za bardzo niski.

Z problemem walorów turystycznych rejonu wiąże się jego chłonność. Studia opracowane w Urzędzie Wojewódzkim Rzeszowskim i Krosnieńskim oceniają chłonność Beskidu Niskiego na około 40 tys. osób.

Zagospodarowanie przestrzenne rejonu nie jest bogate. W dziedzinie infrastruktury techniczno-ekonomicznej rejonu najcenniejsze jej elementy stanowią: linia kolejowa Gorlice-Krosno-Sanok, będąca linią wyjściową na południe od niej, oraz trasy przecinające Beskid Niski z północy na południe, drogowa Krosno-Dukla i kolejowa przez Przełęcz Łupkowską. Brak natomiast drogi równoleżnikowej przez teren rejonu. Zrealizowane są tylko odcinki Drogi Karpackiej (projekt jej przewiduje trasę przecinającą Beskid Niski z rejonu Krynicy przez rejon Dukli do Komańczy), która mogłaby stanowić podstawę napięć aktywizacyjnych wewnątrz Beskidu. Należy podkreślić, że w ostatnim okresie zostanie wybudowanych lub zmodernizowanych wiele dróg lokalnych.

W dziedzinie bazy podstawowej najcenniejszą ekonomicznie, bo w zasadzie całoroczną bazą, dysponują wymienione już uzdrowiska — około 3,5 tysiąca miejsc. Baza turystyczna nie jest rozwinięta. Stała — skupia się w rejonie Dukli, a sezonowa (rozwijająca się) ma przede wszystkim znaczenie regionalne — dla wypoczynku świątecznego mieszkańców Krosna, Jasła i Sanoka. Baza turystyczna towarzysząca również nie jest rozwinięta poza rejonem Dukli i Iwoniczem.

Zestawienie wskaźników chłonności turystycznej i istniejącej bazy wskazuje na minimalny stopień wykorzystania możliwości zagospodarowania turystycznego Beskidu Niskiego.

Dla funkcji turystycznych rejonu i planów zagospodarowania turystycznego istnieją — jeśli chodzi o relacje pozostałych działów gospodarki — warunki pozytywne. Środowisku naturalnemu nie zagrażają plany rozwoju kolizyjnych działów gospodarki, a w szczególności przemysłu. Plany (lub projekty planów i studiów) wszystkich szczebli (regionalnego, makroregionalnego, w tym terenów granicznych) wyznaczają dla obszaru Beskidu Niskiego funkcje turystyczne jako priorytetowe. Programy rozwoju gospodarki leśnej i rolnej, działów dominujących na razie



na tym terenie, mogą być w zasadzie nieszkodliwe dla środowiska naturalnego („mogą”, ponieważ i te działy gospodarki, przy intensyfikacji gospodarowania, winny przedsięwziąć kroki chroniące środowisko naturalne).

Plany perspektywiczne, których zasięgiem objęte są tereny Beskidu Niskiego w sposób ogólny, zabezpieczają rozwój jego funkcji turystycznych. Szczegółowe cele w tej dziedzinie zawiera projekt planu województwa krośnieńskiego do roku 1990.

Analiza przesłanek rozwoju zagospodarowania turystycznego oraz planów zagospodarowania przestrzennego wszystkich szczebli pozwala sformułować kilka generalnych wniosków mających na celu wskazania dla prawidłowości w zagospodarowaniu turystycznym Beskidu Niskiego:

1. Projektowana chłonność turystyczna rejonu winna być zweryfikowana w ścisłych badaniach naukowych. Badania takie winny zweryfikować prawidłową chłonność z uwzględnieniem projektowanej struktury ruchu turystycznego (gdyż chłonność rozróżnia się dla poszczególnych rodzajów ruchu turystycznego). Wniosek o weryfikację projektów uzasadnia w szczególności założenie w nich dosyć wysokich wskaźników chłonności.

2. Należy opracować szczegółowy program infrastruktury technicznej umożliwiający lokalizację bazy turystycznej (drogi, zaplecze komunikacyjne) oraz zabezpieczającej środowisko przyrodnicze przed ujemnymi skutkami jej rozwoju (urządzenia wodno-kanalizacyjne, system ogrzewania, oczyszczalnie ścieków).

3. Projekty zagospodarowania turystycznego związane z rejonem należy przeanalizować z punktu widzenia zapewnienia koordynacji z pozostałymi działami gospodarki, jak: rolnictwo, leśnictwo, komunikacja, budownictwo. Istotne między innymi jest określenie modelu zatrudnienia w rejonie i środków zabezpieczenia prawidłowej jego realizacji.

4. Projekty zagospodarowania turystycznego związane z rejonem wymagają przeanalizowania z punktu widzenia ich efektywności ekonomicznej. Należałoby między innymi rozważyć środki zabezpieczania tej efektywności z uwzględnieniem warunków sezonowości ruchu turystycznego.

5. Dotychczasowy niski stan zagospodarowania przestrzennego Beskidu Niskiego wskazuje na celowość opracowania odrębnego programu aktywizacji rejonu. Program taki wskazywać winien aktywne przedsięwzięcia dla przyspieszenia zagospodarowania turystycznego, w tym zabezpieczenia potencjału realizacyjnego. Program winien uwzględniać współdziałanie z sąsiednimi władzami regionalnymi CSRS.

Ranga nadawana Beskidowi Niskiemu w planach zagospodarowania przestrzennego kraju wskazuje na możliwość wystąpienia z wnioskami do władz centralnych o uwzględnienie w planach dyrektywnych zadań aktywizujących tak cenny a jeszcze mało wykorzystany rejon turystyczny.

## LITERATURA

- [1] Czemerda A., Zabierowski K., *Nowe formy ochrony krajobrazu wyrazem racjonalnego gospodarowania w Karpatach*, „Probl. Zagospod. Ziem Górsk.,” z. 19, 1978: 5—22.
- [2] *Koncepcja planu przestrzennego zagospodarowania kraju do roku 1990*, Biuletyn KPZK PAN, z. 85, 1974.
- [3] Krygowski W., *Beskid Niski i Podkarpacie*, Sport i Turystyka, 1954.
- [4] *Rocznik statystyczny 1978*, GUS, Warszawa 1978.
- [5] *Studium zagospodarowania karpaccich obszarów granicznych PRL i CSRS. Opracowanie Pracowni Planów Regionalnych przy WKPG w Krakowie, Rzeszowie i Katowicach oraz Instytutu Planowania Regionalnego w Bratysławie*, Praca zbiorowa — gen. projektanci inż. A. Bobus i doc. dr hab. J. Kruczała, 1975.

Jerzy Kruczała

ASPECTS OF TOURISTIC AND RECREATIONAL MANAGEMENT  
IN THE BESKID NISKI

Summary

The Beskid Niski area has not been so far an object of interest for scientists being engaged in problem solutions which could be a basis for consideration of economic activization.

According to studies on a country development plan this region was classified as an area of a fundamental importance for the country, in the scope of tourism and recreation, and as an area of suitable conditions for health resort localization. Besides, this region may be successfully utilized in the programming of international tourism.

The attractiveness of the Beskid Niski region resulted from its mountain character expressed by: an area relief, altitudes up to 900 m, fauna, flora, clear waters of streams, a climat, a landscape and mineral water springs.

Country development is rather poor. The level of technological and economic infrastructure development, stationary and seasonal touristic base indicate that the possibilities of touristic development of the Beskid Niski are not improved. So it will be useful to work out a special programme of the region activization with a special regard to its touristic development.

Ежи Кручала

## ПРЕДПОСЫЛКИ ТУРИСТСКОГО И РЕКРЕАЦИОННОГО ХОЗЯЙСТВА В НИЗКОМ БЕСКИДЕ

### Резюме

Район Низкого Бескида не был до сих пор объектом живого интереса авторов, занимающихся тематикой, которая могла бы рассматриваться как основа для рассуждений над проблемой хозяйственной активизации.

По исследованиям к плану хозяйственного освоения этот район был поставлен в счет территорий, имеющих основное значение для страны в области туризма и отдыха, а также обладающих благоприятными условиями для локализации курортов. Кроме того, район этот может использоваться в программировании международного туризма.

Атракционность района Низкого Бескида связана с его горным характером. К ней принадлежат: рельеф, возвышенности до ок. 900 м, фауна, флора, чистые воды потоков, климат, ландшафт, источники минеральных вод.

Освоение территории Низкого Бескида до сих пор небогато. Уровень развития технично-экономической инфраструктуры, постоянной и сезонной туристской базы указывает на минимальную степень использования возможностей туристского освоения Низкого Бескида. Такая обстановка указывает на целесообразность приготовления специальной программы активизации района с учетом туристского освоения.

Экономическая академия, Краков